

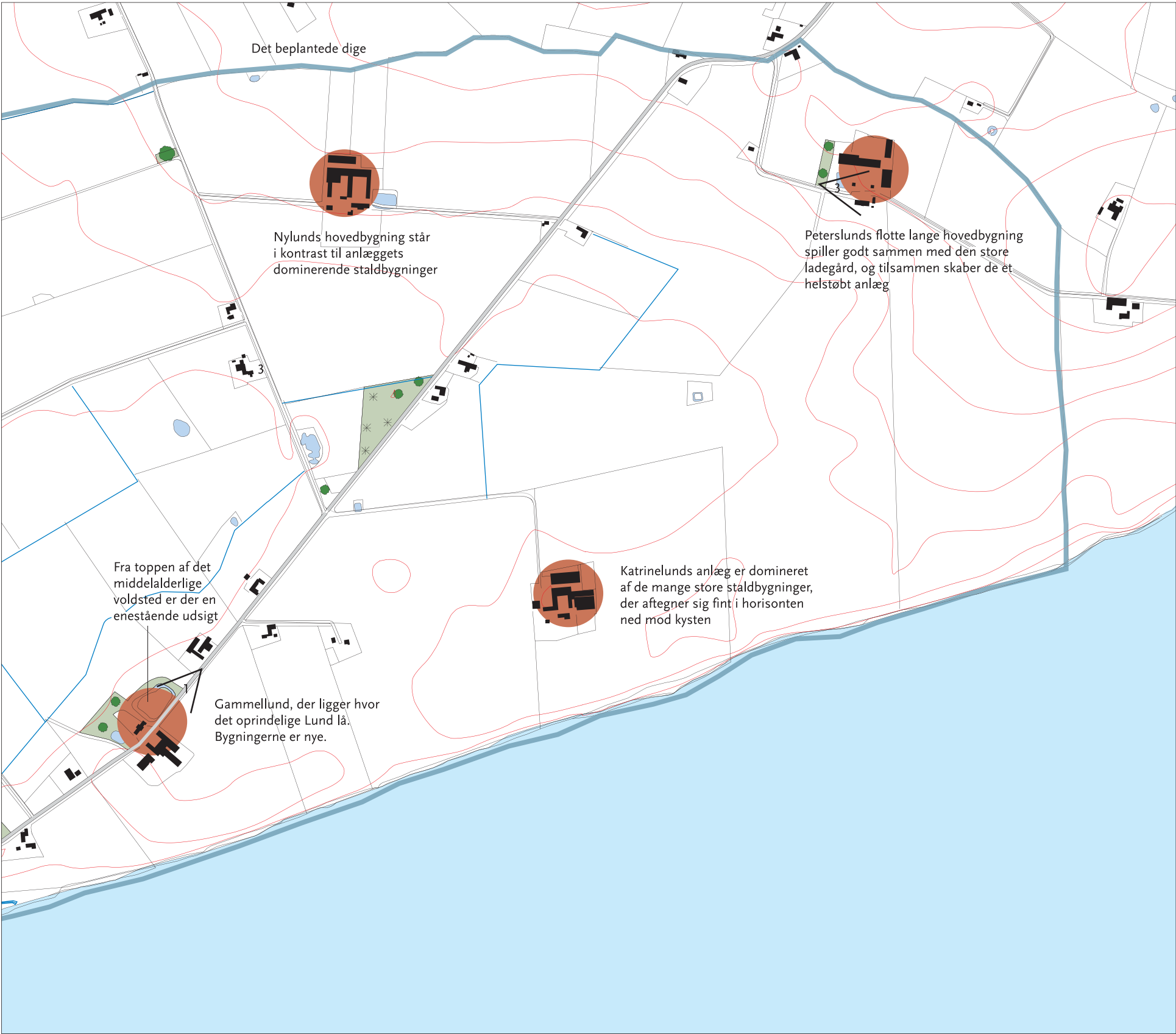
VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – AGER

2. Hesterøddevej ender i vandkanten og fortæller dermed, at her var der engang færgefart til Bøl på Jegindø.

3. Peterslunds hovedbygning. Tagformen og de opsprossede vinduer bidrager til en arkitektonisk harmoni.

VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – ÅDALE, KÆR OG ENG

Ullerup

Tema: Bosætning, industri
Tid: Middelalder samt 1500-1750

Den tidligere hovedgård Ullerup, husmandsudstyknin-gen Ullerup Mark samt daglejerbosætningen Ska-rum giver et godt billede af, hvordan landskabet om-kring en herregård så ud før 1800, men også et billede af, hvordan herremand og daglejere var afhængige af hinanden.

Området er næsten træløst, men Ullerup er omgivet af høj bevoksning. Det er i virkeligheden den gamle park, som er groet til. Markerne er store, og de store eng- og kærarealer virker uberørte i dag. Det er ikke mange år siden, netop disse store arealer udgjorde en vigtig del af godsets driftsgrundlag: græsning og hø-slet, tørveskær, vand til mølleri, fiskeri og jagt. Områ-det rummer mange bevaringsværdige elementer.

Ullerup er områdets kerne, bygningsmæssigt og kul-turhistorisk. De nærliggende bebyggelser illustrerer den oprindelige økonomi i godssystemet med boliger til Ullerups daglejere samt de senere husmandsud-stykninger. Ullerups nuværende hovedbygning er fra 1863. Bygningen er forfalden. Allerede i 1300-tallet fandtes Ullerup, hvilket bl. a. fremgår af den gamle alterkalk (1350) i Galtrup Kirke. Her fortæller på-skriften om Jens Pedersen Ullerup.

Der er kendskab til tre middelalderlige voldsteder i området, men kun et enkelt, Voldhøj, er synligt. Det ligger i kærret sydvest for Skarum på kanten af en lille landtange, der strækker sig mod nordvest ud i det våde område. De våde, eller fugtige områder var svært tilgængelige. Her var det let at forsvare sig mod ubudne gæster, og derfor anlagde man også gerne

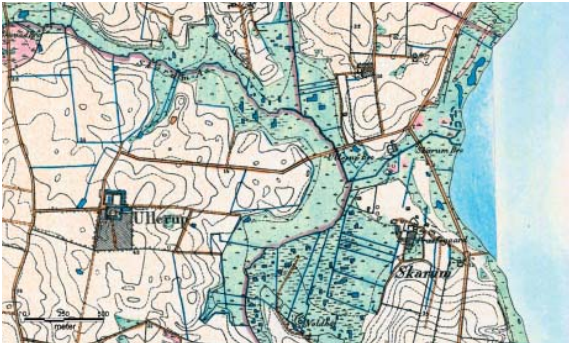
voldsteder her. Det gør sig gældende mange andre steder på Mors. I de lave, våde områder findes ofte spor af voldsteder.

En lang allé fører hen til Ullerup. Den nuværende ho-vedbygning er opført i grundmur i ét stokværk. An-lægget er omgivet af vandfyldte grave og består af et hovedhus og to sidefløje i blank mur med halvvalm og en markeret hovedindgang. Anlægget er uspoleret og fremstår autentisk, men det virker slidt og bærer præg af ikke at være brugt. Hovedbygningen ligger med afstand til det øvrige anlægs bygninger. Den har stor bevaringsværdi.

Over for hovedbygningen ligger det nyere stuehus og avlsbygningerne. Bygningerne er meget forskellige i størrelse, alder, arkitektonisk kvalitet og bevarings-værdi, men de er alle med til at fortælle om anlæggets udvikling som landbrug gennem århundreder.

Nordøst for Ullerup i et skarpt vejsving ligger hus-mandsudstyknin-gen Ullerup Mark. Den opstod i 1923, da dele af Ullerups jord blev frasolgt. Bebyg-gelsen består af den typiske vinkelbebyggelse med stuehus og staldbygning. Bebyggelsesstrukturen er overraskende velbevaret trods mange ombygninger, og derfor bør der værnes om den.

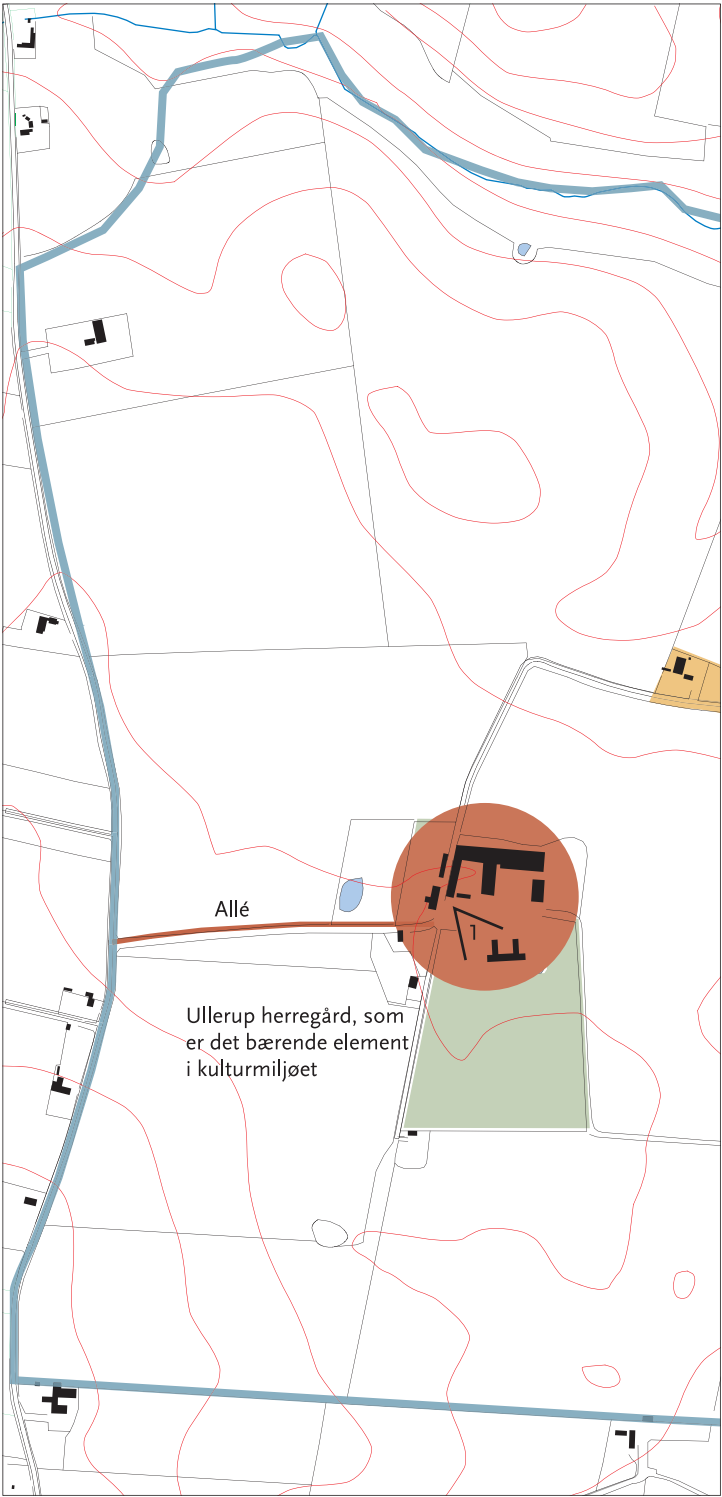
Daglejerbosætningen Skarum ligger i det lave vådom-råde mellem Skarum Å og fjorden. Mange af husene har stadig den egnsbestemte byggeskik med højrem og udskud. Der er ikke markerede skel i bebyggelsen, og derfor indgår bebyggelsen i et harmonisk samspil med landskabet. Husene er som helhed velbevarede og fremstår med mange oprindelige træk. Bebyggel-sen i Skarum har stor bevaringsværdi.

Ullerup på Generalstabens kort 1882.

1. Hovedbygningen er et helstøbt anlæg, som har stor bevaringsværdi.

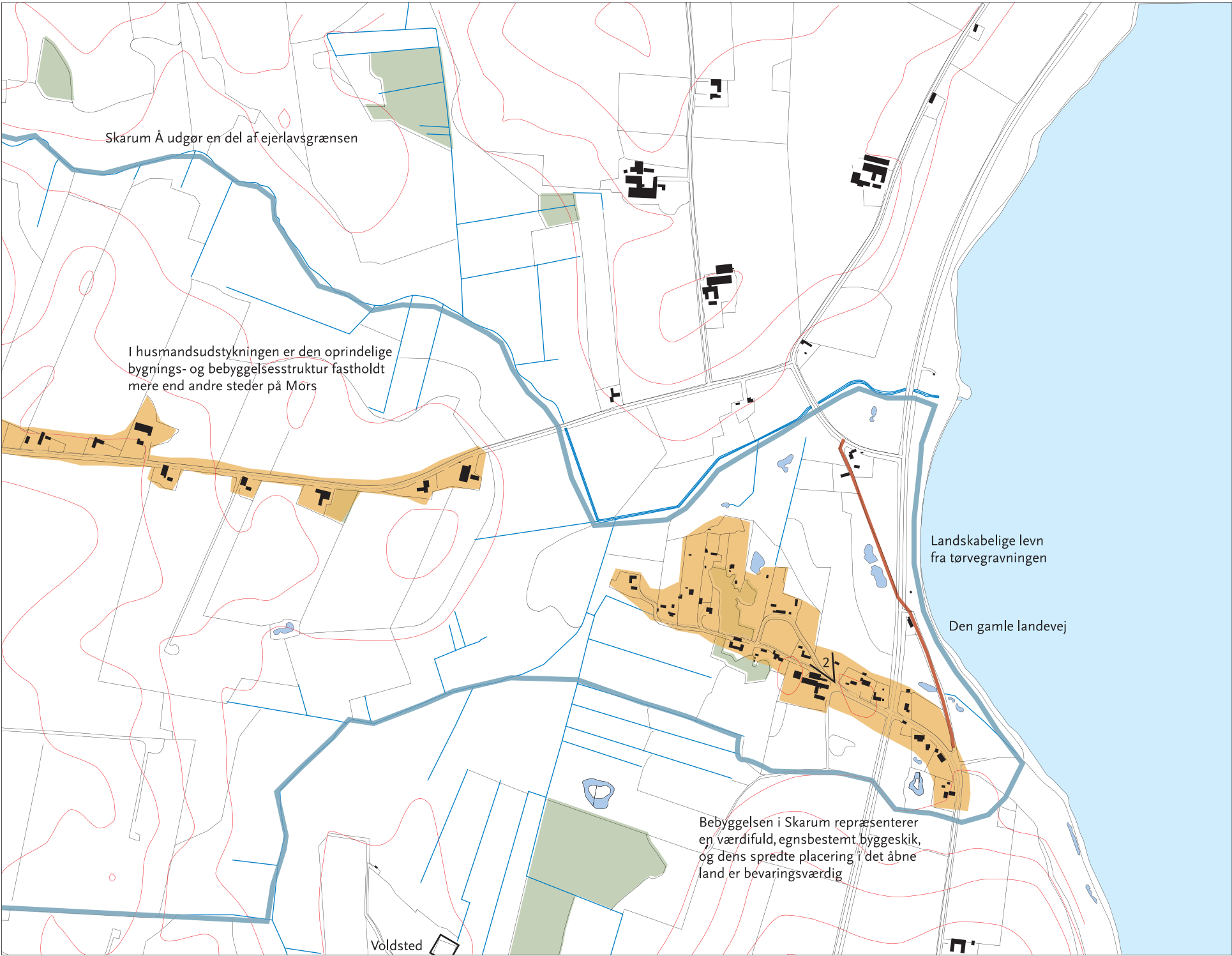

Kulturmiljø Ullerup 1:10.000.

VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – ÅDALE, KÆR OG ENG

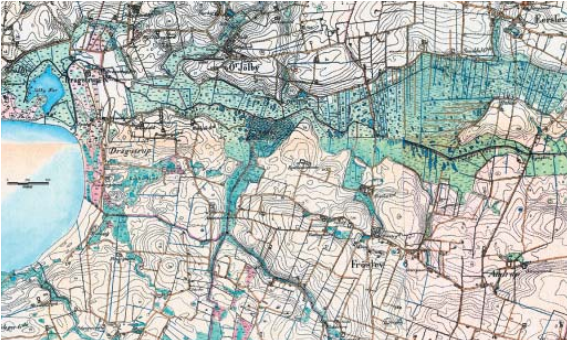
2. Daglejerbosætningen Skarum er noget sjældent. De mange, gamle huse med en egnstypisk byggeskik, placeret i det åbne land uden markerede skel, repræsenterer en bevaringsværdig helhed.

VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – ÅDALE, KÆR OG ENG

Erslev Kær

Tema: Industri, landbrug, bosætning
Tid: Ca. 1845-i dag

Erslev Kær på Generalstabens kort 1882.

Erslev Kær fremstår i dag som et engområde, der takket være landindvinding i 1950'erne skiftede karakter fra kær til landbrugsjord. Engene spiller imidlertid ikke længere så stor en rolle for områdets landbrug, nogle lodder bruges stadig til græsning, men flere dyr-

kes ikke længere. Kæret opfattes derfor også som et naturområde, værdifuldt for dyre- og planteliv.

Erslev Kær spiller en særlig rolle for forståelsen af Mors. Det gamle vådområde har altid dannet skel og grænse mellem øens to herreder og sognene nord og syd for. Kæret var i gammel tid svært at passere, man kunne ikke sejle over det og kun vanskeligt gå over det. Derfor kom det også til at fungere som en sproglig grænse, der stadig spores i dialekten og sindelaget. Talrige historier fortæller, hvordan de to herreders folk har hver sin karakter, sine særpræg og egenskaber. Den gamle opdeling bruges den dag i dag.

Kæret er meget stort. Da det blev afvandet i 1950'erne, omfattede afvandingen 400 hektarer, og på det tidspunkt blev afvandingen betragtet som Nordjyllands største arbejde af sin art. Markante morænebakker omgiver dele af kæret. På bakkerne ligger gårdene som en randbebyggelse og tydeliggør overgangen mellem det langstrakte kær og bakkerne i nord og syd. Kæret spillede en stor rolle for gårdene

og for egnens folk. Her var der græsning til dyrene, hø, tørvebrændsel, tagrør og god jagt og fiskeri. I dag findes der kun spredte spor af tørvegravningen, og åen er rettet ud. Der blev foretaget reguleringer i Erslev Kær allerede i 1910-1920. I 1930'erne begyndte man at snakke om en egentlig afvanding af kæret, men arbejdet blev først begyndt i 1950'erne. Kæret modtog dengang vand fra et nedbørsområde, som svarer til det halve af Mors, og næsten 300 lodsejere var involveret i projektet. Efter de første års kornavl var jorden i det afvandede område flere steder "brændt sammen" og egnede sig derfor kun dårligt til dyrkning i det omfang, det var tænkt.

Frøslevgaard – beliggende på den yderste kant af bakkerne – er en af de bygninger, der har betydning for oplevelsen af kæret. Mod vest ligger Bentinesminde, der er en afbyggergård fra Frøslevgaard. Også denne gård er delvist skjult bag træer. Længere mod syd ligger Frøslev Kirke og knejser som en forpost til Frøslev by, der afslutter den vide udsigt over kæret.

Frøslev Kirke på randen af kæret

Frøslevs huse markerer morænebakken syd for kæret

1. Flere steder afbrydes det lange kig over engarealerne af områder, der er sprunget i skov.

VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – ÅDALE, KÆR OG ENG

2. Hvor Lyngbro Bæk løber ud i Dragstrup Vig ligger den store pumpestation.

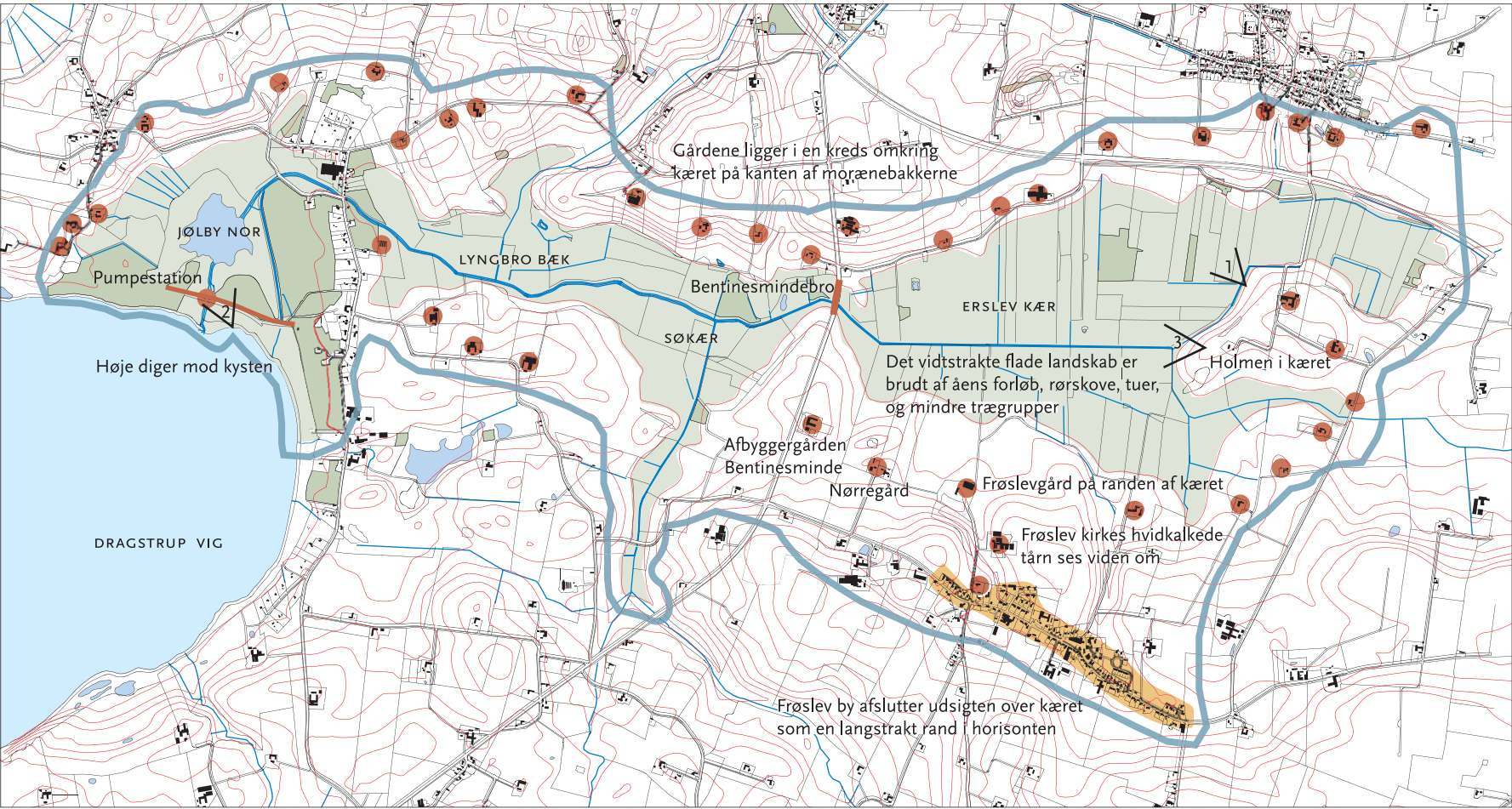
3. Erslev Kær er et værdifuldt kultur- og naturområde.

Kanten af kær et Erslev Kær med gårdene i træklynger i horisonten Frøslevgård Kirken Byens huse
Snittegningen af Erslev Kær fremhæver landskabets hovedelementer.

Tørvegravning i Erslev Kær i 1920'erne. I baggrunden anes Ansgarkirken i Jølby.

Kulturmiljø Erslev Kær 1:35.000

VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – DET BEBYGGEDE LAND

Hesselbjerg

Tema: Industri
Tid: Ca. 1845-i dag

Morænebakkerne ved Hesselbjerg rummer den moler, som efterspørges over hele verden. Moleret havde man kendskab til allerede i 1700-tallet, men den industrielle anvendelse tog først fart i begyndelsen af 1900-tallet. Udgravningen af moleret har præget området ved Hesselbjerg, de store molergrave ses især ved molerværket. Fra bakkerne er der vid udsigt over Limfjorden, og samspillet mellem de stejle skrænter og fjorden giver dramatiske landskabsoplevelser.

Moleret er først og fremmest blevet brugt til mursten med særligt isolerende egenskaber. I dag omdannes leret til et stærkt sugende materiale, der bruges som isoleringsmaterialer og bindemidler, men også som fyldstof af blandt andet den kemiske industri. Molerværket har spillet en betydelig rolle for beskæftigelsen på denne del af Mors.

Bygningsmassen med molerværket markerer sig i tre arkitektoniske mønstre: Det første, der ligger helt ud til vandet, omkranset af Skarrehages rørsump, er en stor hal med skorstene, transportbånd og silo. Det andet består af et typisk fabriksanlæg opført i røde mursten, stålvinduer og med gråt eternittag. Det tredje mønster udgøres af en gammel, lav tørrelade. Ved den vej, der fører ned til molerværket, ligger den "gule villa", opført som direktørbolig i 1920'erne. Skråt over for den tidligere direktørbolig er der indrettet molermuseum i en tidligere landejendom. Molermuseet på Mors rummer Danmarks største og fineste samling af fossiler. Fra Molermuseet kan man følge en sti mod Skarregaard, og undervejs åbenbarer der sig en vid udsigt til fabrikken og molergravene med gult moler og sort vulkansk aske i lag.

1. Den gamle tørrelades trækonstruktion.

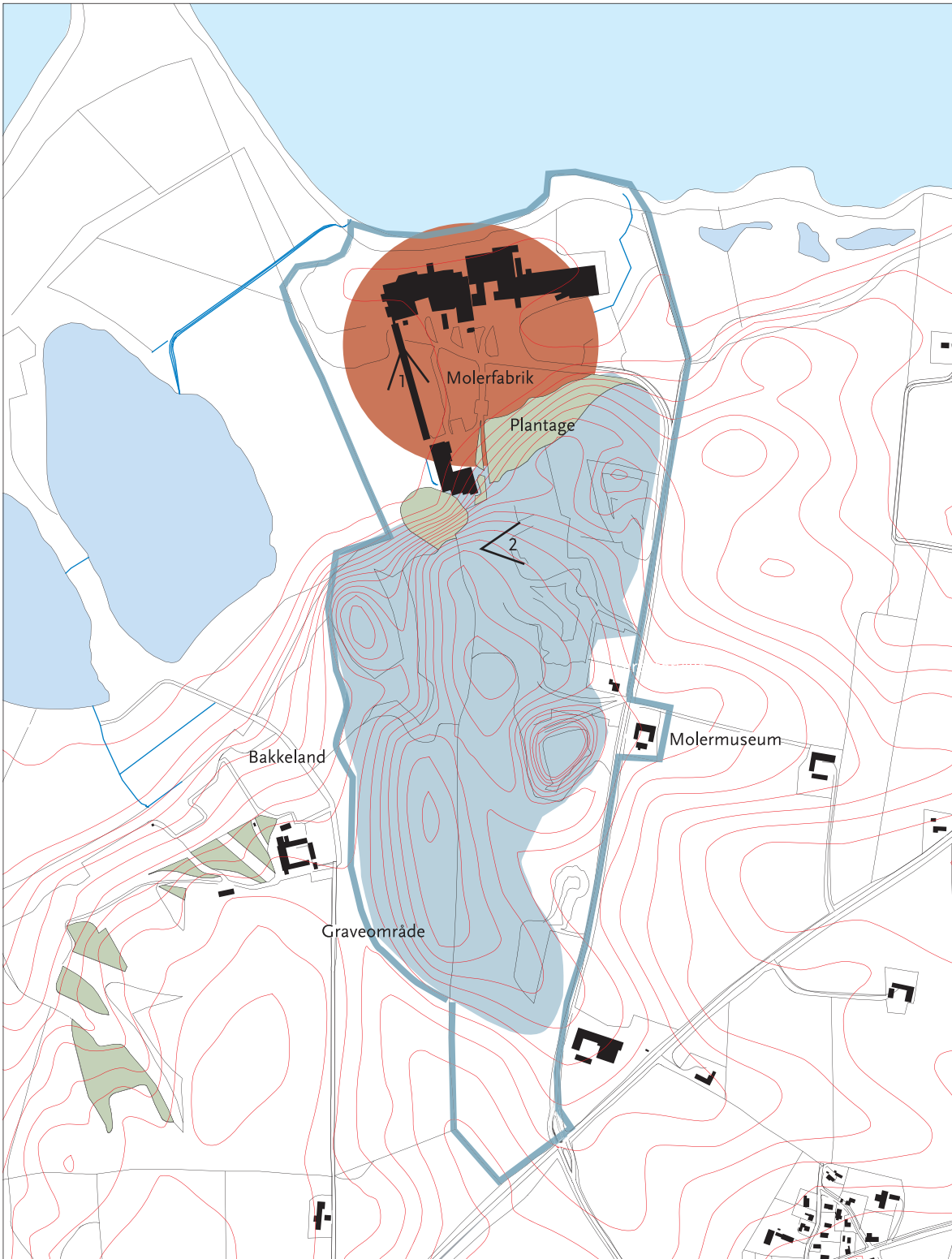
Skarrehage Molerværk med ovn, tørrelader og spor fra molergraven, 1935.

Hesselbjerg på Generalstabens kort 1882.

2. De sorte striber i skrænterne rummer vulkanske askelag.

Kulturmiljø Hesselbjerg 1:10.000.

VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – DET BEBYGGEDE LAND

Sønder Dråby

Tema: Handel
Tid: Ca. 1845-i dag

Sønder Dråbys huse og bymønster giver et godt billede af, hvad det betød, da der i midten af 1800-tallet blev lempet på den ellers skarpe arbejdsdeling mellem by og land i Danmark. I Sønder Dråby begyndte det i 1861 med byggeriet af købmandsgården (som stadig er byens kerne), og i årene efter fulgte hurtigt bager, møller, farver, urmager, lægepraksis, dyrlæge, forsamlingshus, bryggeri, karetmagerværksted, savværk o.s.v. Hovedparten af de bygninger, der blev opført i de travle år op til begyndelsen af 1900-tallet, eksisterer stadig, men de bruges til noget andet.

Den gamle købmandsgård ligger som en kerne i midten af den langstrakte by. Her var byens omdrejningspunkt. Købmandsgårdens bygninger og den lidt nyere villa i palæagtig stil dominerer bebyggelsen. Det gamle bageri og den gamle købmandsbutik er nogle af de bygninger, der er bevaret i den oprindelige stil. Malerens hus er også værd at bemærke.

Sønder Dråbys øvrige bebyggelse deler sig i to forskellige mønstre. Syd for Nordmorsvej ligger husene på række og markerer det bemærkelsesværdige skel mellem eng og ager. Husene ligger med næsten lige stor indbyrdes afstand og udgør i helheden et markant mønster. Nord for kirken ligger en sammensat bebyggelse med ældre huse og gårde samt en del nye parcelhuse. Bebyggelsen knytter sig, til forskel fra den øvrige bebyggelse i Sønder Dråby, til det slyngede vejforløb.

Det karakteristiske træk ved Sønder Dråby er dens landskabelige placering mellem eng og ager, dens markante beliggenhed på kanten af stenalderkystens skrænt og dens langstrakte form. Oprindelig lå byen med uhindret adgang og udsigt til fjorden, men det blev ændret, da landevejen, Nykøbing-Feggesund, blev anlagt tværs over strandengen. Udsigten er bevaret. På kystskrænten i den sydlige del af byen breder haver og småbebyggelse sig langsomt ned i strandengen, og det slører nogle af de oprindelige træk i Sønder Dråbys landskab. Nede ved vandet ligger den mole og de små fiskerhytter, som dokumenterer, at fiskeriet har spillet en stor rolle. Det var også her, købmandsgårdens varer blev hentet i land fra skibene.

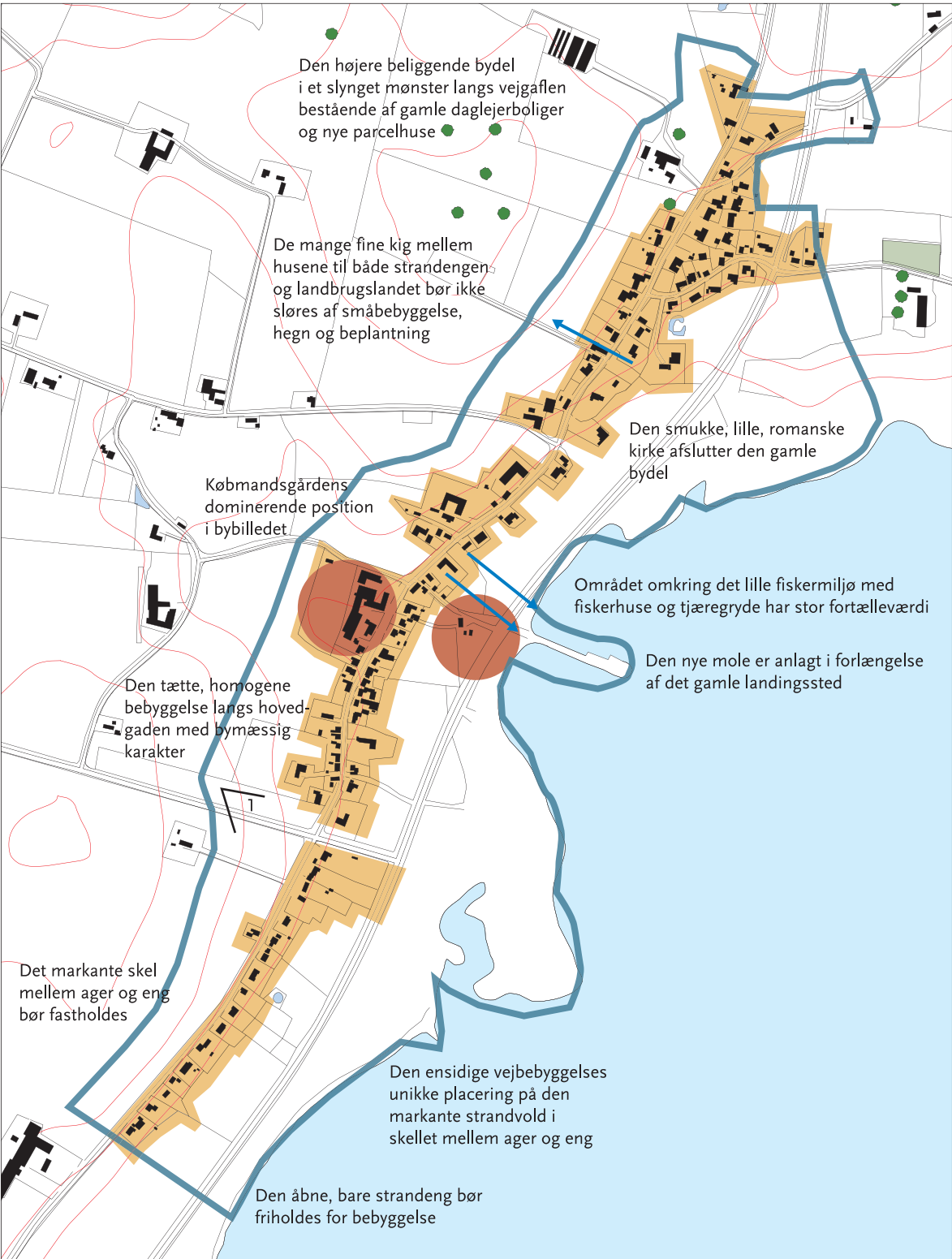
Sønder Dråby på Generalstabens kort 1882.

1. Fra vest er det tydeligt, hvordan Sønder Dråbys huse ligger, som perler på en snor, med Dråby Vig som baggrund.

Tegningen tydeliggør Sønder Dråbys særlige placering på kanten af strandengen.

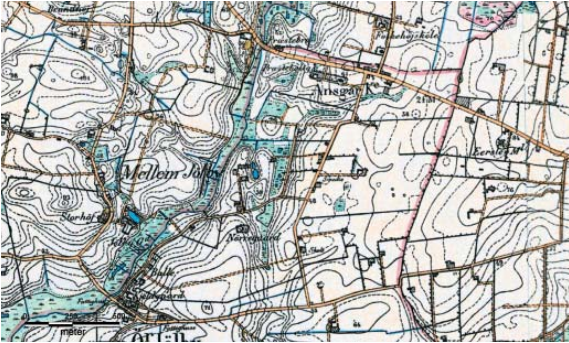

Kulturmiljø Sønder Dråby 1:10.000.

VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – DET BEBYGGEDE LAND

Øster Jølby

Tema: Tro og skik
Tid: Ca. 1845-i dag

Øster Jølby på Generalstabens kort 1882.

Tro, skik og folkelige bevægelser er almindeligvis ikke til at illustrere i mursten og tømmer, men i Øster Jølby lader det sig gøre. Her er der en rigdom af bygninger og andre håndgribelige spor, der kan bruges til at fortælle om denne bys og egns tro, skik og folkelige bevægelser. En fortælling der begyndte i midten af 1800-tallet, og som for eksempel førte til oprettelsen af landets første frimenighed.

Der blev oprettet friskole allerede i 1861. I 1864 blev Galtrup Højskole startet i nye bygninger (som nu bruges til efterskole). I 1871 opførte valgmenigheden Ansgarkirken, der havde plads til 1000 mennesker. Det var en kirke så stor, at det skabte opmærksomhed viden om og dokumenterede menighedens styrke og udbredelse – selvom det siges, at der blev set forkert på tegningen, og kirken af den grund blev større end først tænkt. I 1876 opførtes det ottekantede forsamlingshus, øens første forsamlingshus. Nogenlunde samtidig anlagdes Præstbro, en møde- og festplads

med anlæg og friluftsteater i en tidligere grusgrav. Her holdes stadig øens store gymnastikstævne.

Øster Jølby blev en grundtvigsk nybyggerby. Nye huse blev opført, bl.a. som boliger til lærerne ved højskolen. En del har tydelig “højskolestil”, for eksempel “Ydun” ved Præstbrovej og “Sløjds skolen” ved Poulsen Dalsvej. Den store aktivitet i byen tiltrak nye indbyggere, og der opstod brugsforening, købmandshandel, bager, boghandler, gartnerier, barberer, fotograf, Heides vindmølle- og maskinfabrik (grundlagt 1887), bryggeri, bibliotek, læge og dyrlæge.

Udviklingen i Øster Jølby er fortsat i nyere tid. I 1940 byggede frimenigheden alderdomshjemmet “Ansgarhjemmet”, som siden er ombygget til lejligheder, mens et nyt plejehjem og ældreboliger er opført på den anden side af Præstbrovej. I skolen er der lokaler, som bruges som forsamlingshus. Langt hovedparten af disse bygninger er bevaret i den oprindelige stil.

Kulturmiljø Øster Jølby 1:10.000.

Øster Jølby – den ny vejby – set fra luften, omkring 1935. Yderst til venstre ses Ansgarkirken, i øverste højre del bl.a. Højskolen og det ottekantede forsamlingshus.

VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – DET BEBYGGEDE LAND

Erslev Kalkovn og Morsø Kridtværk

Tema: Industri
Tid: Ca. 1845-i dag

Kalk og kridt har spillet en stor rolle i Danmark. Som materiale til jordforbedring, som byggemateriale o.s.v. Kalk er stadig et vigtigt råstof. Nord og syd for Erslev Kær ligger den rene kridt og kalk så tæt ved overfladen, at den er let at komme til.

Erslev Kalkovn og Morsø Kridtværk illustrerer to former for anvendelsen af den danske undergrunds råstof. Ved Stenholten i den nordlige del af Erslev ligger Erslev Kalkovn på byens gamle fælled. Den er opført i 1930, og der blev brændt kalk her frem til 1970. I sommeren 2004 istandsattes ovnen. Nu er der offentlig adgang til den. På plancher har Morslands historiske Museum sørget for at fortælle historien om kalken og kridtet. Graven, som leverede råstoffet til ovnen, er delvis blevet fyldt op med affald og overjord.

Den gennem tiderne største kridt- og kalkgrav på Mors ses sydvest for Erslev ved Hvidagre. Den blev åbnet i 1916 af Morsø Kalkselskab med det formål at gennemføre kalkning af markerne på Mors. I løbet af tre år blev kridt fra Erslev kørt ud til alle dele af øen i tipvogne, trukket af damplokomotiver på flytbare spor. Der blev kørt 218.000 kubikmeter til 1500 landbrug. Kridtet var så rent, at det også kunne sælges til udlandet som bindemiddel i bl. a. maling og tandpasta. Et enkelt sted i den tidligere kridtgrav ved Hvidagre holdes kridtvæggen fri for bevoksning. Her kan man se en meget sjælden geologisk profil med de lag, der viser overgangen fra Kridt- til Tertiærtiden. Det var i Tertiærtidens første del Danien, at kalken blev dannet (65 millioner år siden).

Erslev Kalkovn og Morsø Kridtværk på Generalstabens kort 1882.

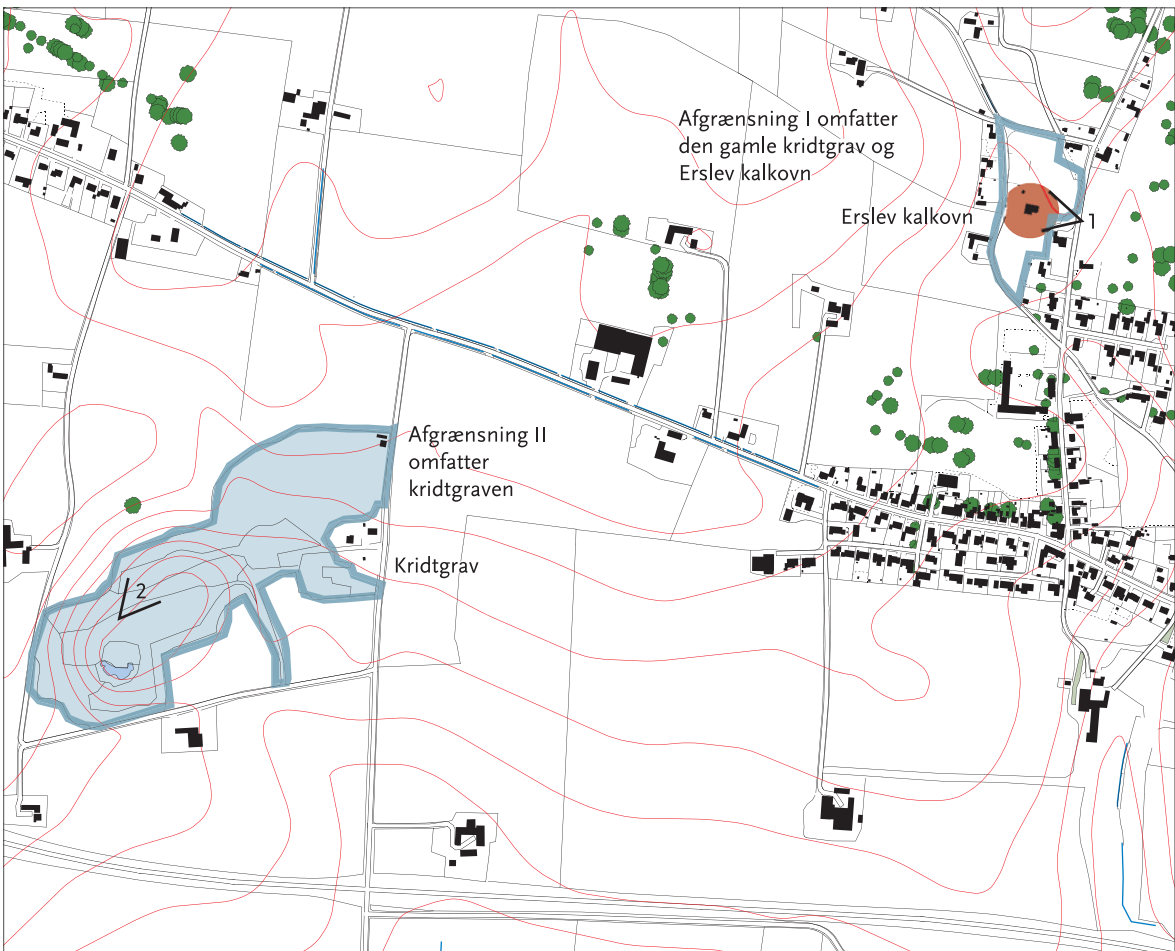
Foto fra 1920, da der blev foretaget kalkning af markerne på Mors.

2. Skrænten i kridtgraven rummer undergrundslag, som er 65 millioner år gamle.

1. Erslev Kalkovn, som nu er bevaret og bruges til at fortælle historien om kalken og kridtet.

Kulturmiljø Erslev Kalkovn og Morsø Kridtværk 1:10.000.

VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – DET BEBYGGEDE LAND

Dragstrup

Tema: Tro og skik
Tid: Middelalder samt 1500-1750

Dragstrup ligger på kanten af vådområdet ved Jølby Kær og Dragstrup Å. Det har været et af de få steder, der var mulighed for at passere kærområdet, og dermed blev det en slags knudepunkt mellem øens to herreder.

Landskabet er præget af de store engarealer. Plantagerne ved Dragstrup Vig er iøjnefaldende. I den nordlige del af Dragstrup Plantage ligger Dragstrup Kirke, der, som de fleste af øens kirker, er af romansk oprindelse. Kirken, der er en valfartskirke, er næsten omsluttet af plantagens tætte grantræer. Kun mod nord er der et vidt udsyn over engene. Plantagen er plantet i 1891. Kirken har derfor oprindeligt ligget i et åbent landskab og meget synlig fra fjorden. Fra kirken går en kirkesti langs plantagens nordlige kant til Vester Jølby.

Ved kirkedigets nordøstlige hjørne findes en stensætning, der markerer den helligkilde, som fandtes her. Kilden kaldes Marie Magdalene kilde. Hertil valfartede folk for helbredelse, især for øjensygdomme var vandet godt. Den nuværende stensætning er af nyere dato, og ikke en rekonstruktion.

I den østlige ende af vådområdet Kobberkær, vest for vejen mellem Dragstrup og Outrup, ligger det middelalderlige voldsted Kobbervold. Voldstedet er 57 meter på hver led. Dets historie er ukendt.

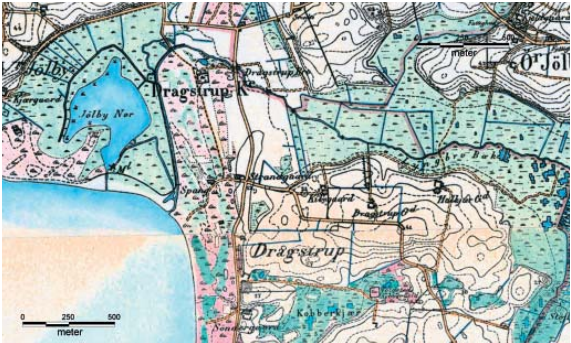
Dragstrup ligger syd for kirken. Bebyggelsen ligger som spredte enklaver. Umiddelbart syd for byen ligger den gamle købmands- og tømmerhandel, fra hvilken der var udskibning fra stranden. Bygningerne er velholdte og virker oprindelige.

1. Dragstrup Kirke er fra 1100-tallet, og den er øens eneste, hvor kalkmalerier er frilagte i større omfang.

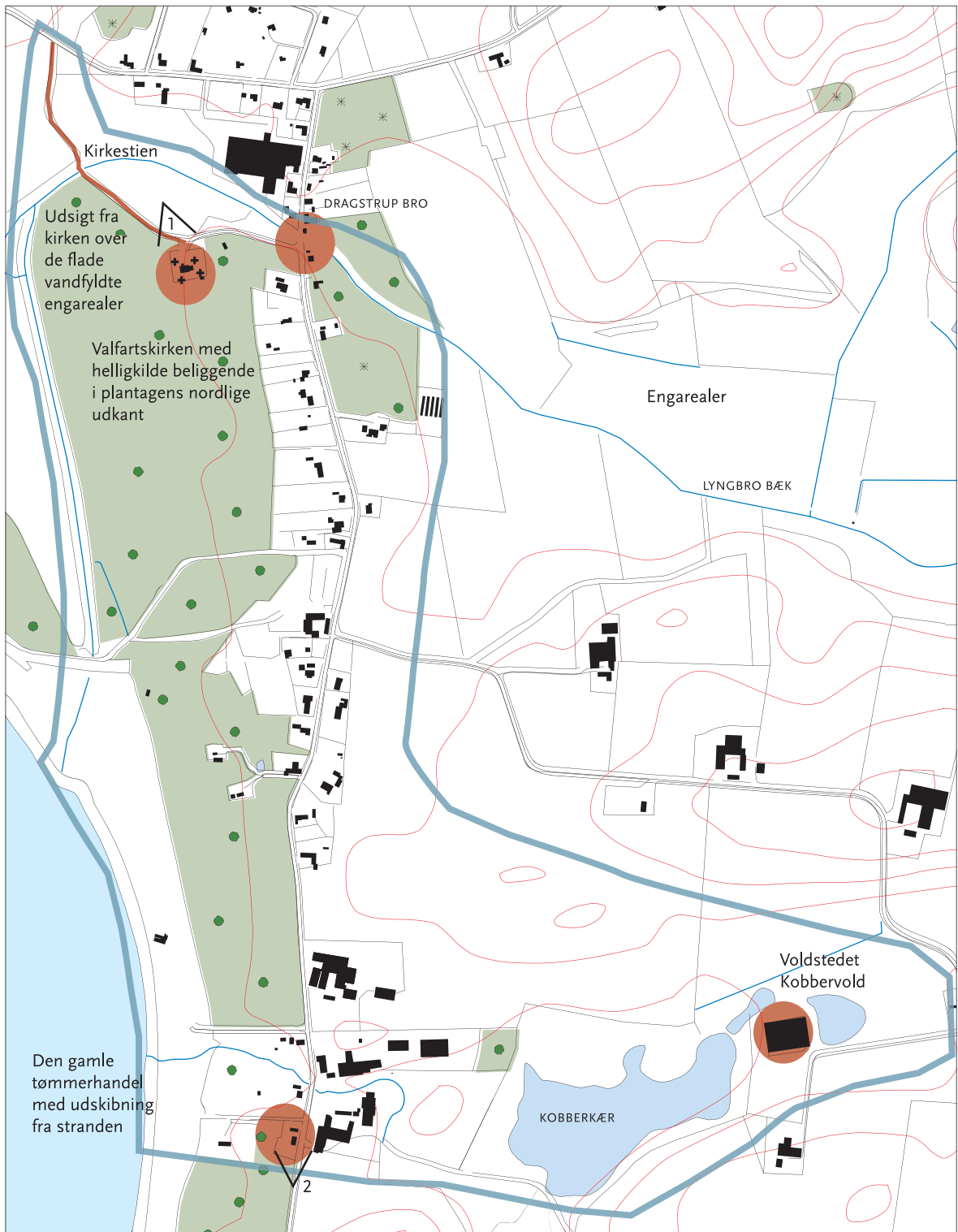
2. Den gamle købmands- og tømmerhandel i Dragstrup.

Dragstrup på Generalstabens kort 1882.

Plantage Kilde Dragstrup Kirke Plantage Kirkesti i eng Lyngbro Bæk Kirkesti i eng

Kulturmiljø Dragstrup 1:10.000.